

POLCZ ALAINE

Budapest, Kisoroszi, Trieszt

(NAPLÓRÉSZLETEK)

Naplementére értünk Triesztbe. Szlovéniában szálltunk meg, közel volt a határ. Laci előre földértette a kávéházat, le is fényképezte az oldalán a táblát: az 1848-as forradalom innen indult. A kávéház bútorzata is őrzi ezt a történelmiséget. Láthatólag vigyáznak rá, hogy minden maradjon változatlan. Persze néminemű újítás szükséges, de nagyon kevés. Ez a kávéház és a Pilvax.

Próbáltunk nem róla beszélni. Nem Miklósról. Ahogy kívánta. Előző nap végig. Szavakkal valóban hallgattunk.

Este érkeztünk meg, elég hosszú út, ezer kilométer körül van. Még lementünk Porto Roséba, ahol hajdanában Miklóssal sétáltunk, ott vacsoráztunk. Aztán Laci, aki már tudta, hogy a tengerparton van egy fagyfaltozó, mindenképpen szeretett volna fagyalattal a kezünkben leülni a tengerpartra. Nem vagyok nagy fagyalatos, de mentem a hangulatért.

Másnap majdnem holdtölte. Átmentünk Triesztbe.

És a szórás. Erős szél, gyertyát gyújtani nem lehetett. A móló legszélső sarkára ültünk ki. Innen, Magyarországról vittem virágokat egy kosárban. Sikerült megőrizni. Háromszor szórtuk el a hamvakat, s éppen három csokor virágot vittem. Adtam nekik is, Lacinak és a barátnőjének, Évának. Így nem sajátíthatom ki, nem sajátíthatom ki.

Szüntelenül álmodom. Nem direkt feladat, de tudom, hogy körülötte, az életem körül forog minden. Tegnap éjjel is, rá következő éjjel is, folyton ugyanazt: nem találok az utat. Pedig ott van, egyszerű, világos, elindulhatnék rajta. De még küszködöm, másfelé megyek. Arra mennék. De merre? Már nem látom az utat.

Eddig valahogy nem éltem át ennyire, hogy ez az ő elégetett teste, s az el nem égett csontok széttörve, morzsolva. Láttam, hogy a hamvasztóban hogy történik. Most itt van a kezemben.

A hamvak Farkasréten, Orosziban, és most a tengerben – ahogy kívánta. Tűz, víz, levegő – tűz, víz, levegő, föld. Budapest, Kisoroszi, Trieszt. És megtörve a hármas egységet, még egyszer egyedül, Zolikáék nélkül – a hamvak utolsó kicsi maradéka és a doboz...

Miklós mindig vágyott arra, hogy matróz legyen. Tengerész akart lenni. Nézetem a tengert az ő szemével. No, persze ez olyan hasonlat. Próbáltam úgy érezni, keresni, hogy mit érezhetett. „*Sehol sem lehet az ember olyan magányos és olyan egységben a mindenséggel, mint a tengeren.*” – írta Miklós.

Megszólalt oldalt a tengerész-zenekar.

Aztán megszólalt az esti harangszó. Furcsa, hogy először a harangszót nem is hallottam. Különös, hogy a temetéseken időnként nem hallok. Mit is jelent? Mintha üvegbúra alatt állnék.

Aztán szétbontottuk a három csokrot, mindannyiunknak egyet – nem volt szándékos, hogy hármat vettem. Dobáltam a habokba a virágokat szálanként, a hamvak után, kicsi virágok voltak. S a kis fehér kavicsot is, mert „...*a legfehérebb kavicsnál várlak...*”. Az eredeti kavics volt? Kinek a verse? Persze, József Attiláé (A rák). De a Bibliában is van szó fehér kavicsról : „...*A győzelmesnek enni adok az elrejtett mannából, és adok annak fehér kövecskét, és a kövecskén új írott nevet, melyet senki nem tud, csak az, aki kapja.*” (Jel.2,17)

Laci szép szöveget mondott a Tibeti halottas könyvből. Elénekelte azt, amit Miklós és matrózok a hajón szoktak énekelni. A Titanicon is ezt énekelték, míg elsüllyedt a hatalmas hajó.

Aztán kifelé jövet eszembe jutott egy ének, amit Miklóstól tanultam: „...*a sírályok fönn a légben, rájuk gondol a sejtő, akkor szarnak a fedélzetre, mikor süllyed a hajó...*” Akkor régen nekem furcsa volt, hogy ilyen énekelt. Ritkán, nem nagyon énekelt, pedig tudott. Aztán később soha. De ezt, mikor fiatal házaspár voltunk, néha énekelte. Biztos mulatott a meglepetésemem. Mert akkor ilyen szavakat nem használtunk. Meg aztán mikor süllyed a hajó? Hm, nem tudom.

Annyiszor keresem az életünk nyitját. Egyáltalában mi az életek nyitja?

Akkor volt éppen a halálának csillagászati órája, háromnegyed tizenegy, mikor jöttünk vissza Triesztből. Aztán vissza a határon Szlovéniába, és másnap még úsztunk a tengerben. Elfelejtettem a karra húzható úszókarikámat vinni. A kis fürdőpapucsomat vettem a kezemre, hittem, hogy fönn tart. Fönn tartott. Éva is félt a mélység fölött, de átúsztunk a mélyen, a külső bójáig. Azt hittük, ott megkapaszkodhatunk és pihenhetünk. De tévedtünk, lecsúsztunk róla. Nehezen fordultunk vissza, fáradtan, kimerülten. Megint át a mélyen. Segített, hittem, hogy fönn tart a papucsom. És segített az, hogy Éva jobban félt, mint én. Illetőleg nem tudom pontosan, hogy jobban, vagy nem. Mind a ketten féltünk. Az ember át-hidalja a saját félelmét, ha látja a másikat. Ez sokat segít az életben. Ott is segített.

Különös dolog a szórás, a temetés. Hol van Miklós? Mindenütt van. Valahogy úgy érzem, hogy van személyesen is – de furcsa mód, nagyon távolian.

Egy-két dolog meg közeli. De ilyenkor mindig azt gondolom, hogy vajon nem bennem van-e a közeli? És a kettő között mi a különbség? Persze, hogy nagy a különbség. Csak mégis, az a megfoghatatlan valami. Mi történik? Istenem, de ke-

veset segít a kereszténység. A keleti felfogás valamivel többet. De van egy átléphetetlen és széles határterület. Ahol néha egy-két lépést tehetünk.

Érdekes volt, hogy a kísérőim, a fiatal szerelemesek, Laci és Éva milyen tapintatosak, kedvesek voltak. Laci Miklós-szeretete, segítése, távolságtartása, miközben nagyon ügyelt, figyelt mindenre. A halvacsora a tenger fölött, a holdfényes, csendes kis vendéglőben. Ez az ég és föld, itt és ott.

*

Utazás előtti reggel kimentem a temetőbe. A fehér sálamat, amit úgy szerettem, felkötöttem Miklós fejfájára. Ültettem virágot. Aztán visszajövet kimentem Kisorosziába, az engesztelő szentmisére.

*

Egyszer nagyon régen, mikor Kisorosziában laktunk, mentünk az erdei ösvényen Nádas Péterrel. A szelíd, a jó, a fegyelmezett és kedves Péter mondta: „Bennem is van gonosz, bennem is van rossz”. És ahogy mentünk az ösvényen, mutatta, hogy a végén látszik egy kicsi fény, ami akkor vörös lett, mivel ment le a nap. „Így van bennem a rossz.” Másként mondta. De látom azt a lombalagutat, ami körülveszi az ösvényt. Jó volt, amikor ezen az úton mentem biciklivel, nyomomban Fekete Fülű. Miklós is vett egy biciklit. De nem használta. Többet nem mentem az alagútba.

*

Hányszor biciklizte körbe Miklós a szigetet Péterrel! Gyalog egy óra. Biciklivel húsz perc. Egyszer én is velük mentem. Megdicsérték, mert gyökereken, árkonbokon keresztül hajtottunk a szigetsúcsba, és követni tudtam őket. Péter elengedte a kormányt, fölállt, mindenfélét csinált. Egyszer oldalra is kihajolt teljes testével, és nem tudom, hogy tudta megtartani magát párhuzamosan a földdel. Talán csak egy gyors mozdulat volt? Nemrég írta a gyászbeszédét Miklósról. Miklósnak.

Telefonon beszéltek meg a beszéd összefüggéseit. Azt mondta Péter: brutálisan kemény beszédet fog mondani. Adatokat, egyes mondatokat keményen. Kijelenti, hogy Miklós nem hitte Istent. Ilyenkor látom a gondolkodás logikáját, hogy kell fölépíteni valamit, mi következik egymás után. Megbeszéltük, hogy zsolttárossal hozzuk össze majd, amit mond.

Nem hiszem, hogy Miklós nem hitt Istenben. Csak a vallásban nem. És a megfoghatatlant sem nevezte Istennek.

Nekem volt. Van. De most nem érzem Istent. Tudom, de nem érzem. Süket vagyok és nem szomorú. Üres vagyok, és nem gyászolok.

*

Úgy látszik, az embert fölkaparják az évfordulók. Meg Trieszt a szórással. Azt gondoltam, hogy ne, mégse kapjon Szekszárd is a hamvakból. Négyfelé sok lesz.

Maradjon a három, a kultikus-mitikus 3-as szám – majd egyedül, Kisorosziban, a többi mellé elszórom azt a keveset, ami maradt az urnadobozban. „*Legyen vége már. Legyen béke már.*” Most úgy érzem ez nem törés.

Szabad a hamvakat annyit szórni?

A Kharon hospice-os folyóiratunkat nézem (én is szerkesztője vagyok). Épp a holtak háborításáról írnak, mennyit tesszük-vesszük. Szigeti Laci is mondja, hogy akiknek problémájuk volt a hazájukkal, háromszor-négyszer eltemették. Kossuthot is többször temették. József Attilát háromszor. Vagy négyszer?

*

Rémes álmom volt. Nagyon rossz álmaim vannak. Tele volt a gyomrom, Miklós azt mondta, „*Gyere, hányd ki*”. Keresett egy csendes helyet, ahol kevesen vannak. És akkor előrehajoltam és próbáltam hányni – ledugtam az ujjamat, mint Feri bátyám – s úgy éreztem, nem is olyan rettenetesen nehéz. De mégis abba hagytam. Kellett volna hányni, de nem tudtam. Vagy nem akartam, vagy félttem? Félek a hányástól. Egyszer olyan hevesen fogott el, hogy még az orromon is jött, majd megfulladtam. Nyilván azért, mert elfojtottam. Mennyi mindent fojtok el.

Keményen, erősen szembe kellene nézni. Próbálok. Mindig is azt tanítjuk a gyászolóknak: „Mit adtam, mit kaptam? Mit vétettem? Ő mit vétett? Gondold végig, éljed át.”

Az első, hogy én mit vétettem. Itt szoktunk elakadni, mert el van foglalva az ember a saját büntudatával. Azért is adtam meg mindent a betegségében, mert félttem a büntudattól. Nincs büntudatom. De van az *egész* életemre vonatkozóan.

Mindig eszembe jut, s most sem értem – Miklós írja a naplójában, egyszer Méreiivel beszélgettek rólam, hogy olyan vagyok mint a tükör: „*Kristálytiszta tükörözi vissza azt, aki belenéz, de ha rálehel, nem hagy nyomot rajta.*” Már akkor is megütött, és sokat tűnődtem rajta. Lehetetlennek érzem, hogy ilyen lennék, ilyen lettem volna. De egyrészt ki ismerheti magát igazán? Másrészt ki látja a valóságot? (Mellesleg, ami nincs is.)

*

Honnan tudja az ember, hogy kivel élt? Honnan tudja az ember, hogy ki volt? És amiket írt, csinált – mindig csak egy kis szeletet ismerhet meg az ember. Szilárd Gabriella mondta, hogy egy kis túlzással úgy hangzott el a rádióban a megemlékezés, hogy az egész magyar irodalom – Ottlik is – Miklós köpenyéből bújt ki. Én úgy értettem, hogy Ottlik és az ő köpenyéből. Ottlik hamarabb megírta az „Iskola a határon”-t. De belőle nem nőtt ki az új irodalom.

Egyszer maga Esterházy Péter mondta, vagy Gitti Péter előtt: „*Mind az ő vállán állunk.*” Mind a két Péter. Apropó a Péterek. Melyikük említette vagy írta Triesztet és a szórást a temetésén, a búcsúbeszédében? Esterházy Péter.

„A Péterek csillagvilága” – mondta Miklós.

*

Összeállítottam egy pár képet, amit Triesztben csináltunk, szépek. Kérek belőle, küldök egy sorozatot Nádas Péternek, Balassa Péternek, és egyet Esterháznak. Vagy ne tegyem? Talán nem. Mert akkor az lesz, hogy miért nem hívtam őket a tengerbeszóráshoz. S ha nem hívtam? Jaj elég volt.

Meg kellene nézmem, Radnóti Zsuzsáék fölvtették filmre az egész temetést. De valahogy idegenkedem. Még mindig.

Kimenni a temetőbe még mindig és mindig jó. No, tanulj csacsi, számár lesz belőled. Tanuld a gyászt. Hiszen mi van a temetőben? A Farkasréti temetés nekem kínos, nehéz emlék. Ó, nem a gyász miatt. Ahogyan történt. A formaságok. Mindent a legegyszerűbben szerettem volna. A fizetett énekkar hamisan énekelt. A zsoltárokat, amiket Miklós szeretett, elhagyták. A Mi Atyánk helyett a Hiszek egyet mondta a pap. Csak az volt jó, hogy Zolika a kezembe adott egy szál piros rózsát és az urnát, hogy én helyezzem el a sírgödörbe. Olyan nagyon mély volt.

*

Hm, a gyászolók álmai. Az én álmaim. Egyáltalában sokat kínlódom az álmaimmal. Merthogy nem értem eléggé őket. (Mennyivel könnyebb mások álmaival foglalkozni!)

Kimozdulni vágyom. Kassára kéne menni. Gizivel. Miklóssal mindig terveztük. De most valahogy még nem aktuális. Gizi így legalább kimozdulna. Én is. Bezárkózott az öregségbe, amit hallatlan derűvel és kedvességgel él át. Vigyáz arra, hogy mindennap kimenjen kicsit vásárolni, és egy kis könnyű ebédet főzön. De folyton bajlódik az emésztésével. Aztán az írásai. Remekül ír. Tényleg jól megcsinálta a család történetét. Mintha sikerült volna megmozdulnia. Nagyon sokat számít. Addig, ha a fiai hívták telefonon, arról beszélt, hogy mi fáj. Mondták is: „Mama, nem időjárás jelentést kérünk a reumádon keresztül.” Most, ha én is kérdezem, hogy vagy, nem az egészségéről kezd beszélni. Eddig csak az volt. Kicsi, kicsi lépések. Lépni kell – vagy meghal az ember. „Ne fekjüdj le, mert úgy maradsz.”

*

Itt vannak Miklós ruhái. Sokat fölszámoltam. Szekszárd, a Petőfi Irodalmi Múzeum mit kér, mit kap. Ezt-azt megtartok magamnak. A finn télikabátjában járok, és a régi magas nyakú pólószerűkben, amiket még Berlinben vett és hordott. Már évek óta, az életében kezdtem viselni, mert kilyukadt a könyökük.

Most sokkal másabb, azaz más a jelenléte. Nehéz megfogalmazni. Egyrészt az intellektuális hagyaték rendezése, másrészt a tárgyaké. Mi hova kerüljön? Rájöttem, hogy ha elviszik a bútorokat Szekszárdra, a Mészöly Emlékházba – ha elkészül az épület renoválása –, nagyon üres lesz a nagyszoba. Ha tapétázatom a falat, akkor nem kell a nagy ürességgel szembenézni. Ott, ahol az íróasztala meg a könyvei voltak. A szoba két oldalát könyvek vették körül, középpütt a régi sublót,

amit Kolozsvárról hoztam. Ott van Anyám sublótja is Eszternél. Rendbe tudom hozatni. Lehet, nem is fontos rendbe hozatni. A bútorok kopottan is szépek. Hogy vigyáztam hajdanában a ruhákra, tárgyakra.

*

A teraszra, mióta nincs Miklós, nem nagyon megyek ki. Vendéggel is csak ritkán. Pedig most seholy, senki – csak a gyönyörű kert. De oda se nagyon megyek le.

Annyira vágyom a csöndre, és csak itt lenni egyedül a szobában. Furcsa, de mikor az egész házban egyedül vagyok, az jó. Persze éjszaka fölébredek, és minden ajtó, ablak nyitva, és milyen könnyen lehet ide bejönni. A szomszéd háztetőn át én is bejöttem már. De nem a zárok őriznek meg, hanem az Isten – vagy a sorsom. Ami valahol van. Mind a kettő.

*

Olyan sokszor jut eszembe, hogy amikor Irén osztálytársam a Csillag börtönben tanított, és mielőtt elindultak Hollandiába, megkérdezte az egyik nagy „medvét”, hogyan védje a lakását, amíg távol lesz, mit szereltesen fel? A férfi azt mondta: *„Jelentem alássan, semmit! Ha valahova be akarunk menni, oda bemegyünk.”* Mint a háborúban. Én magam is láttam, és tudom, hogy az ablakok, az ajtók zárása csak polgári illúzió. Pontosán láttam, hogy a szovjet katonák tudták, hogy hol kell vállal az ajtót meglökni, és pattan ki a zár. Ezt most már a biztonsági rendezők is tudják, azért van három zár. A betörők más technikával nyitnak.

Nem bírom a zárt ajtókat, mert ha menekülni kell, nem tudok. Ez a tudat alatt, mélyen van bennem a háború miatt. Nem bírom a nyitott ajtókat se, mert akkor minden pillanatban beléphetnek, rám törhetnek. Hát megvédenek az ajtók. A kétemeletes ház nyitott – ki véd meg engem? Nem a zár.

Miklóst az egész nem érdekelte. Máskor se. Egyszer, amikor mentünk ki Orosziba, egy cédulát találtunk az íróasztalán. *„Kedves Miklós! Ahogy megbeszéltük, kijöttem. Nagyon kedvesen, tárt ajtókkal fogadott a ház. De hogy a szobádban is ég a villany délben, és ott az íróasztalon a feketéscsésze (üresen), és a nyitott könyved, az egy kicsit meglepett. Az ajtókat becsuktam. Keress telefonon. Ölel:...”* Kis volt ez? Talán Kibédi Varga Áron?

A házunk előtt az első kocsinkban (amit a gyerekek „denevérnek” csúfoltak a két elálló kocsilámpa miatt), sokszor találtunk reggel gyümölcsöt, virágot, folyóiratot, kis cédulákat. Egyszer Horgas Bélák tették be a „Ligetet”. A diktatúra ideje volt.

*

A hamvak maradékát vágyom szétszórni, az utolsó maradékot. Ezért is jöttem ki Orosziba. Egyedül lenni. S hiába küszködöm vele, nem jutok tovább. Döbbenet nézem, a tudatalattimnak nem parancsolok, a tudatalattimat nem én vezetem, ő se vezet engem, csak minduntalan beleszól. A múltkor azt álmodtam, hogy valaki

szólt hozzám, egy ablakból egy fiatal férfi. S Miklós odaszaladt, beugrott az ablakon, és jól elverte. Megyek, és egy üvegfal van köztem és egy férfi között. Az üvegen át is érzem az arcom és az ő arcát.

De most az a fontos, és azért jöttem ki, hogy egyedül legyek és a hamvakat egyedül szórjam el itt – vele legyek. Egy év eltelt, és azt a valamit, ami lezáródott, a gyászt, a veszteséget – nem is a gyászt, nem is a veszteséget, hanem – az életünket megértsem, tegyem a helyére. Mi van az üveg mögött? Hogy tudjam jobban megismerni, ki mellett éltem. Azt a nagyságot, aki ő volt, és benne a kicsiségek, az enyémben is, az övében is. Az egészet. Azt a különlegességet: a test szépségét, a gondolkodás tisztaságát, a bátorságát, a tartását. A megvesztegethetetlenségét. És hogy csalt. Megcsalt.

*

Egy darabig nem tudtam szétszórni a maradék hamvakat. Fákat vágta ki. Visított, nyüsztett a villanyfűrés. Végre egy kicsi csönd. Szétszórtam. A pad elé, ahol az utolsó szép képet csináltam, a tűzrakó helyre, a diófa alá, ahol szeretett üldögélni, az ablaka alá – ahol olyan keveset nézett ki. (Pedig mindig ültettem kora tavaszi primulákat, tulipánhagymákat, nyári virágokat, hogy nézhesse, lát-hassa.) És a malomkő köré is egy kicsit. A malomkő a sírkő – helyette. Az igazibb, mint egy sírkő.

*

Jól tudom, hogy ő egyszerűen nem az enyém. De ennyit talán megengedhetek, hogy ha úgy is a földnek, a víznek adom – hogy egyedül legyek vele. Megirtóztam a temetésektől. Egy igazi jó volt: Trieszt, a tengernél.

*

Sokat romlott a szemem. Olyan sokat, hogy kétségbe ejtett. Hirtelen szorongás jött rám, és az a furcsa szorítás a szívem táján. De aztán elmúlt. Nem tudom, mi-ben bízom. Abban már nem, hogy imaginációval és gyógyszerekkel rendbe tudom hozni magam.

Másnap elindultam, hogy a hamvak dobozát bedobjam a Dunába. Megyek a gázlón át a kis szigetre. Úgy látom, hogy átjárható. De tévedek. Odaérek: sűrű iszap. Csúszkállok. Tartom a dobozt. Elesek. Egy darabig küszködöm, Most már se előre, se hátra. Ugyanakkora az út tovább menni a Dunáig, mint visszajönni. Talán a másik gázlón könnyebb lesz visszatérni. Megyek előre. Többször majdnem elvágódom. Nagyokat rándulok. Bakancsom lesz a sárból, de elérem a partot, ahol üldögélni szoktunk. A Duna árad, még nagyon széles. Nagy hajó jön, hatalmas hullámokat ver. Bedobom a dobozt és figyelem. Nem viszi ki a víz. Itt a kis öbölben forog, úszkál. Leül. Megtelítődik, elsüllyed. Szeretnék utána menni. De miért? És hogy lehetne? Mit csinálnék az iszapos, átázott dobozzal?

*

Jólesett a Kisoroszit megelőző nap kimenni a temetőbe. Vittem szőlőt, almát, bort, virágot. Egy csokrot, amit Márton Lacitól kaptam, s hozzá a kertből szedett szép virágokat. Ott volt Judit csokra is.

Vászolyban nagyon szép, rózsaszínes termésköveket láttam. Fölmerült bennem, hogy abból kellene egy halmot rakni a farkasréti síron. Halmot, amelyik egy kicsit hasonlít a piramisra. Úgy értem, hogy felfelé keskenyedik. S alatta kis tábla Miklós nevével.

A fejfán ott van a sálam, a szép, fehér sálam. Szilvitől egy csokoládét találtam. Szerették mind a ketten a „Capuccino” csokoládét. S egy sárga virágot elültettem, körben fű. Az emlékezés helye, NEKEM. Én teremtem meg magamnak, nem ő. Nekem kell.

Hol van ő? Triesztben? Farkasréten? A Dunában? Itt a kertben? Egyszer ezt végig kellene gondolni és érezni. Gondolom persze folyamatosan, százszor – de nem így. Másként.

Eltelt pár év. Balassa Péter halott, Esterházy megőszült. Most született unokája. A „Javított kiadás” előszavában Miklóstra hivatkozik: *„Addig folytatjuk, amíg nyersanyagunk van, bárkibe, bármibe kerül is... – mintha öreg pályatársam bíztatna, erősítene, szemernyit csalódottan, hogy erre a nógatásra rászorulok, hogy ezt magamtól nem tudom...”*

Nádas Péter bezárkózott. Ő is „meghal”, de visszahozzák a klinikai halálból. Beszélnem kéne vele. Talán tud valamit, amit én nem tudok.

Az új könyvemhez, az *„Együtt az eltávozottal”* Gitti készítette a borítót.